

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

УДК 122/129:82–31 Роулінг (045)

Богун К. М.,
аспірантка кафедри філософії та культурології,
Чернігівський національний педагогічний
університет ім. Т. Г. Шевченка
(Україна, Чернігів), k_s_u_s_h_a1992@mail.ru

**РОЗВИТОК ФІЛОСОФСЬКОГО ФОБІЗНАВСТВА
В РОМАНАХ ДЖ. К. РОУЛІНГ ПРО ГАРРІ ПОТТЕРА**

Авторка стверджує, що у наш час поширення фобізнавчого дискурсу потягло за собою поглиблення філософічності мистецтва взагалі та літератури зокрема в площині розробки теми жаху. Метою роботи є дослідження нових аспектів феномену жахливого, експлікованих в культових романах Дж. Роулінг про Гаррі Поттера. Формулюється гіпотеза, згідно з якою популярність цих романів значною мірою завдячує розробці авторкою вищезазначеної теми. Методом компаративного аналізу основних ідей філософського фобізнавства та філософічного змісту романів Дж. Роулінг виявлено, що тема жаху притягає увагу реципієнта не тільки за допомогою певних художніх засобів, але й завдяки філософській глибині твору, що забезпечується оригінальним розумінням феномену жахливого. Частково Дж. К. Роулінг погоджується із Н. Керролом, який інтерпретує жахливе як гідотне. Та вона не обмежує цим своє розуміння, принципово розширюючи горизонти поставленої проблеми.

Ключові слова: фобізнавство, страх, жах, практики хоррору, антифобіальних дискурс.

Наявність в культурі ефективних практик подолання страху є одним з важливих параметрів позитивної динаміки відповідної культури. Особливо це важливо в періоди кардинального збільшення рівня пасіонарності населення, загострення внутрішніх та зовнішніх соціально–політичних протиріч, падіння рівня життя або загрози такого падіння, екологічних негараздів тощо. Не випадково фобізнавчий аспект романів Дж. Роулінг заслуговує сьогодні на особливу увагу саме в Україні.

В усі часи велику роль у формуванні та розвитку антифобіального дискурсу відігравала філософія. Зрозуміло, що час від часу філософія поступалася першим місцем у цій справі іншим формам свідомості – релігії, науці, мистецтву, але в цілому вона завжди була здатна відновлювати, систематизувати та розвивати фобізнавчу проблематику в практичній площині. Сьогодні як ніколи важливо з філософської точки зору осмислити феномени страху і жаху в контексті загроз сучасної цивілізації – осмислити і дати відповідні рекомендації людям щодо найбільш ефективних антифобіальних практик. Та криза академічного філософування аж ніяк не сприяє вирішенню цієї проблеми. Філософія початку XXI ст. зайшла в такі глибокі термінологічні «хащі», що сучасні філософи, які займаються різними проблемами, не завжди розуміють один одного. Що ж до пересічних громадян, то для них філософська мова є чимось на кшталт латини чи давньогрецької – мертвих мов, відомих лише окремим спеціалістам. У цій ситуації суспільно значущу фобізнавчу ініціативу значною мірою бере на себе мистецтво, зокрема література, яку вважають «своєю» і дорослі, і діти. В межах цієї літератури відбувається певна форма синтезу класичного (філософського, релігійного, просвітницько–наукового) та новітнього

філософського фобізнавчого дискурсів. Крім того в межах відповідної літератури можна говорити і про розвиток саме філософського розуміння феноменів страху і жаху.

Фобізнавство як проблемне поле сучасної філософії має досить довгу історію розвитку. Сам термін «фобізнавство» ми вводимо: 1) заради скорочення (замість того, щоб писати: «сукупність знань та уявлень про страх, його похідні (тривога, жах тощо), про фобіальні та антифобіальні практики»; 2) для виділення дуже важливої та актуальної сфери сучасного філософського дискурсу, що має безпосереднє практичне значення для кожної людини та для суспільства в цілому. Виокремлює цю сферу і історик філософії Д. Н. Барінов, який вивчає еволюцію уявлень про страх та тривогу [Див.: 1]. Та спеціальної назви для філософських досліджень, змістом яких є виявлення найбільш важливих аспектів розуміння страху та його похідних у єдності з певною теоретико–методологічною основою досліджень цих феноменів він, нажаль, не пропонує [Див.: Там само]. Виокремлення фобізнавства в окрему проблемну сферу філософії має численні прецеденти в історії філософії. Деякі філософи, наприклад Епікур, взагалі вважали, що практики подолання страхів є основним змістом філософії. Центральною парою філософських категорій у книзі С. Кіркгора «Страх і трепет» є поняття, що виражають амбівалентний характер страху – негативний та позитивний.

Переведення акценту з теми страху на феномен жаху відбувається в філософії М. Хайдеггера, який вважає, що саме жах визволяє людину від примарного та наближає до достеменного буття. Феномен жаху він визначає через сукупність таких факторів, як загрозове, невідоме та раптове [6, с. 142]. Н. Керролл в книзі «Філософія жаху, або парадокси серця», досліджує феномен жахливого на матеріалі сучасного кіно з точки зору розкриття механізму максимально ефективних технологій арт–хоррору. Тобто він звертається до фобізнавчого досвіду мистецтва, зокрема кінематографу, вважаючи, що саме кіно виражає ідею жахливого найбільш повно. З ним не зовсім погоджується Ю. Крістева, яка вважає, що саме література здатна найбільш глибоко та переконливо виразити страх і жах, тому що об'єктом фобії є «галюцинаторна метафора». Також Ю. Крістева стверджує, що в фобіях не існує ніякого іншого змісту крім відрази [2, с. 41]. До філософських роздумів з приводу феномену жаху долучається і авторка романів про Гаррі Поттера – Дж. К. Роулінг. Ми спробуємо довести у цій статті тезу про оригінальність її розуміння жахливого з філософської точки зору.

Сьогодні багато авторів ведуть дискусії з приводу того, які чинники вплинули на величезну популярність книг про Гаррі Поттера (J. Granger, Gupta Suman, Neal Connie, Lana A. Whited, Cynthia J. Hallett,

Peggy J. Huey, Ю. Анкушина, Ш. Сміт та ін.). Ми висловлюємо гіпотезу, що культовими ці романи значною мірою зробила саме тема жаху, його посилення та подолання. Загальну динаміку романів можна виявити у декількох стадіях розгортання страшного: 1) від психологічних, внутрішніх страхів самотньої дитини до 2) входження в життя Гаррі Поттера по-справжньому жакливого явищ; 3) подальшого поглиблення жакливого і 4) перемога над жахом.

Новизна проведеного дослідження полягає в тому, що в статті вперше зроблено спробу розкрити фобієзнавчий філософський дискурс на матеріалі культових романів Дж. Роулінг про Гаррі Поттера, що дозволило розкрити особливості розуміння авторкою природи та динаміки жакливого.

Метою цієї статті є виявлення філософського змісту романів Дж. Роулінг про Гаррі Поттера, предметом якого є феномен жакливого. *Об'єктом* є філософське фобієзнавство в поєднанні його класичного та новітнього дискурсів, а *предметом* – розвиток філософського розуміння феномену жакливого письменницею Дж. Роулінг на матеріалі її романів про Гаррі Поттера.

Авторка поступово вводить семантику страшного і непомітно посилює її в напрямку до жакливого. Вперше зустріч із достеменно жакливим відбувається вже у третій книзі циклу – «Гаррі Поттер і в'язень Азкабану», коли авторка створює образ дементора. «Освітлена мерехтливим вогнем... в проході зупинилася височенна, аж до стелі, постать, закутана в плащ. Обличчя прибульця ховалося під каптуром. Гаррі опустив очі, і йому похололо в грудях. З-під плаща стирчала рука – лискуча, сіра, вкрита слизом і струпами, немов рука покійника, що зогнив у воді... Рука з'явилася тільки на мить. Істота в плащі неначе відчула погляд Гаррі, бо рука рвучко зникла у складках чорної тканини» [4]. Дж. Роулінг лише частково змальовує образ дементора. Це художнє «замовчування» цілого натякає на те, що приховане за плащем і каптуром є значно жакливішим. Те ж, що на мить показується, є невимовно гидким. Як ми бачимо на цьому прикладі, Дж.К. Роулінг інтерпретує жакливе в парадигмі Н. Керролла – як гидотне. Та вона не обмежує своє розуміння цієї теорією. Тільки видима частина жакливого, з точки зору Роулінг, є вкрай мерзенна. Що ж до основного змісту жакливого, його сутності, то воно є невидимим, утаємниченим продовженням огидного. А невидимим воно є тому, що жакливе лише частково існує у фізичному бутті, а основна його частина належить до інфернального духовного виміру. Дементори є втіленням жаху не тільки тому, що вони мають гидотний вигляд. Найстрашнішим є жаклива здатність дементорів поглинати все світло і радість життя, залишаючи у свідомості людини лише найжакливіші спогади та навіть забирати у людини її душу. Письмениця у цьому випадку ілюструє християнське розуміння двох різновидів смерті – фізичної та духовної. Фізичної смерті Христос закликав не боятися, бо Він переміг цю смерть, а духовна смерть – є найжакливішою, бо передбачає вічне страждання душі. Однак відмінність авторського тлумачення духовної смерті від християнського полягає в тому, що в християнстві духовна смерть – це свідомий, вільний вибір людини, яка обирає зло. А в романах

Дж. Роулінг дементори в принципі можуть карати і позитивних героїв, які насправді протистоять злу.

«Гаррі Поттер і кубок вогню» – книга, в якій відчувається не просто страх окремих персонажів у зв'язку із локальним протистоянням добра та зла. Онтологію цього твору визначає системне укорінення жакливого. Якщо попередні частини мали гарантовано щасливий кінець в наслідок певної буттєвості казкового світу, в якому зло втратило свою силу, то відтепер, історія стає моторошною. Зло повертається. Темний чаклун Волдеморт проводить жакливий ритуал, отримує нове тіло і відроджується для боротьби за владу над усім світом.

У п'ятій частині серії – «Гаррі Поттер і Орден Фенікса» тема жаху стає вже лейтмотивом книги. Герої знають, що темний чаклун повернув свої сили. Вони намагаються вживати деяких заходів для захисту та подальшої боротьби з тим, ім'я якого не називають. Однак, члени Ордену не знають, що можна вдіяти – зло не квапиться відкрити себе. Волдеморт і смертожери вичікують слушної нагоди, щоб почати діяти. Це ніби тиша перед бурею. І ця тиша, коли точно відомо, що щось жакливе вже сталося, але ще не відомо, як воно проявиться і що буде далі, тримає героїв і читачів у напрузі, що відповідає самій атмосфері жакливого. Наразі жакливе – це невідоме по суті кардинальне зрушення у бік зла – відомим однак є те, що це зрушення відбулося.

Крім збагачення феномену жакливого перерахованими вище аспектами змісту, Дж.К. Роулінг відкриває ще один вимір жаху. Вона знаходить можливість поєднати, перетнути протилежності добра і зла і створити ситуацію, яка, на перший погляд, не залишає ніяких шансів Гаррі Поттеру на життя. Через закляття, яке відродило Темного Лорда, Гаррі Поттер виявляється дуже тісно з ним пов'язаним. Він відчуває думки і настрої чаклуна так, ніби він, Гаррі, і є злий чаклун, ніби вони разом – це одна особа. І це відчуття кожного разу жахає головного героя. Він не розуміє, що з ним відбувається.

Авторка посилює феномен жакливого через подвійну інтеріоризацію жаху. З одного боку, йдеться про переживання жаху як такого, причина якого має зовнішнє по відношенню до героя існування. З іншого – сам герой відчуває себе причетним до того, зла, яке є джерелом жаху. Частиною авторського проекту жакливого є феноменологічна релятивізація зла, яке має невідому природу: що відбувається і чому – герой не може зрозуміти. Та він бачить жакливі наслідки: зло розповсюджується не тільки у зовнішньому світі, але, здається, не має й внутрішніх перепон у свідомості головного позитивного героя.

У наступній книзі – «Гаррі Поттер і напівкровний принц» магичне товариство вже визнає правоту Гаррі і Дамблдора, які відкривають жакливу можливість перемоги зла та наполягають на рішучих діях проти темних чаклунів. Відтепер розпочинається справжнє протистояння чарівників – тих, хто обрав шлях смертельно небезпечної боротьби проти Волдеморта та прибічників. Вже в першому абзаці нової книги основне слово, яке багато разів повторюється – це жах, при чому у множині – «жахіття».

Як ми бачимо, нагнітання атмосфери хоррору з кожною книгою посилюється. Остання частина – «Гаррі

Поттер і смертельні реліквії» вже не схожа на дитячу казку. У ній все підводиться до кульмінації, в якій ми вже не впевнені, що добро переможе, якщо воно зазнало таких вагомих втрат. Герої не знають, чи виживуть вони та їхні близькі; не знають, в якому стані надалі існуватиме чаклунський та маглівський світи; не мають ніякого плану порятунку.

Вся книга тримає читача у напрузі, бо життя головних героїв зосереджується не на антитезі буденного та надзвичайного, як це було у перших книгах, а на питанні виживання на межі життя і смерті, на постійному протистоянні жаху. Дуже довгий час герої не мають ніякого плану, вони розгублені та безпорадні. На бік темних чаклунів стають не тільки їх свідомі прибічники, але й ті, хто бачать всі ознаки перемоги Волдеморта, і від жаху перед злим чарівником втрачають усяке бажання чинити супротив.

Життя магічного суспільства і політика Міністерства Магії відтепер кардинально змінюються. Магли розглядаються як нікчемні раби, які мусять служити чарівникам. Та й чарівників тепер ділять на чистих та «бруднокровних». Відбувається жорстокий геноцид проти тих, хто не належить до чаклунських родин. Навіть в Ордені Фенікса – останньому осередку боротьби із злими чарівниками, є зрадник, бо Волдеморт якимось чином взнає про утаємничений план переміщення Гаррі Поттера.

Жах посилюється гнітючими хвилюваннями за рідних та близьких, коли ті довго не повертаються. Та саме в тому місці роману, де концентрація жахливого стає, як здається, найбільшою, з'являється слабка надія на можливість протидіяти злу.

Помилково було б думати, що це є послабленням жахливого. Дж. К. Роулінг вдається до опосередкованого посилення жахливого, коли пряме нагнітання його концентрації стає вже неможливим. Відсутність альтернативи злу не може тримати читача у напруженому стані надто довго. Якщо конфлікт добра і зла знімається в наслідок перемоги останнього, то для всіх позитивних героїв настає небуття. Що ж до жахливого – то воно не є небуттям, але існуванням на межі буття та небуття. Відтак авторка має тримати героїв саме на цій межі, тобто вона повинна дати героям шанс. Та не будь-який шанс, а найменший з усіх можливих. І вона це робить.

З'являється абсолютно абстрактна можливість перемоги Волдеморта. Для цього треба знайти та знищити горокракси. Горокракси, на нашу думку, – це ідеальний варіант мінімалізованого авторкою шансу на перемогу, бо знайти їх так само «легко», як голки у сіні. Єдине, що може допомогти у пошуку – це те, що ці «голки» є жахливими магічними реліквіями, захищеними найтемнішою магією та наймерзеннішими проявами зла, які можуть бути вказівниками місця перебування прихованих «предметів».

Та найбільш жахливим для реципієнта є те, що він підводиться до висновку про неминучу смерть головного героя. Авторка це робить двома шляхами – через пошук істини самим Гаррі та через розкриття деяких обставин першої «зустрічі» Гаррі та Волдеморта, коли останній вбив батьків Гаррі. Останнє стає відомим Дамблдору. Таким чином виявляється утаємничений буттєвий зв'язок Гаррі Поттера і Темного Лорда. Тобто, щоб

знищити Волдеморта, Гаррі має пожартувати собою. Доки він живий, Темний Лорд продовжує чинити зло і сіяти жах. Єдина перевага Гаррі перед Волдемортом – це те, що Гаррі з якогось моменту вже знає про їхній взаємозв'язок; знає, що він має померти, а Темний Лорд цього не відає. Він сподівається після вбивства Гаррі захопити владу над усім світом (ієрофанія Антихриста) і святкувати свою перемогу.

Подвійне ствердження необхідності жертви посилює відчуття невідворотності лиха. Читач переживає таку фатальність як архетипову (якщо говорити про сакральні підвалини трагедії), але все ж таки подібне завершення роману сприймається читачем як жахливий кінець, якого він аж ніяк не хоче. Паралельно передбачається емпатія у жахливій передчуття смертельних страждань самого Гаррі Поттера: «...Жах скував його на підлозі, у грудях гупав похоронний барабан... Це був кінець, він це знав, і йому залишилось єдине й неминуче: померти» [5].

Ще одним прийомом посилення жахливого є художні засоби емпатії читача у відчай друзів головного героя, коли ті стають свідками «остаточної перемоги» зла, бо бачать Гаррі вже «мертвим». Та жах друзів Гаррі – це вже не той жах, що ми відчували протягом останніх книг. Це вже остаточне, суто суб'єктивне почуття, джерелом якого є незнання. Цей відчай героїв авторка використовує вже не для посилення негативних почуттів, а у якості контрастного тла для позитивного, доброго завершення роману. Чим сильнішим є горе, тим більше радість, що приходить йому на зміну. Кульмінацію нагнітання жахливого в романі вже пройдено. І сюжет відтепер розгортається у напрямку перемоги добра.

Таким чином, тему страху, його посилення до рівня жаху та перемоги над жахом можна вважати лейтмотивом творів Дж. К. Роулінг про Гаррі Поттера. З одного боку, авторка розвиває художні практики жахливого, знаходить нові засоби для виразу його поступового посилення, а з іншого – вона робить внесок у розвиток фобієзнавства як філософського дискурсу. При цьому Роулінг дає оригінальне витлумачення феномену жахливого, яке не співпадає з наявними філософськими дефініціями. Але вона враховує історичний досвід фобієзнавства, включаючи і сучасне розуміння практик хоррору. Виходячи з доведеного факту розвитку філософського розуміння феномену жахливого в межах роману Дж. К. Роулінг перспективним, з нашої точки зору, постає подальше дослідження філософської проблематики жахливого та розробка антифобіальних практик на матеріалі культових художніх текстів ХХ–ХХІ ст.

Список використаних джерел

1. Барінов Д. Н. Эволюция представлений о страхе и тревоге в истории философии / Д. Н. Барінов // Философия и культура. – 2011 – №3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.smolnec.ru/index.php/home/images/referat/a1901.pdf>
2. Кристева Ю. Силы ужаса [Текст]: эссе об отвращении / Юлия Кристева; пер. с фр. А. Костилов. – Х.: Ф-Пресс, ХЦГИ; СПб.: Алетея, 2003. – 256 с.
3. Кьеркегор С. Страх и трепет / С. Кьеркегор. Страх и трепет. – М.: Республика, 1993. – С.15–114.
4. Роулінг Дж. К. Гаррі Поттер і в'язень Азкабану / Дж. К. Роулінг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://book-online.com.ua/show_book.php?book=3683

5. Роулінг Дж. К. Гаррі Поттер і смертельні реліквії / Дж. К. Роулінг. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://knigger.org/rowling/harry_potter_and_the_deathly_hallows/lang/ua/

6. Хайдеггер М. Бытие и время / Мартин Хайдеггер. – М.: Ad Marginem, 1997. – 451 с.

7. Carroll N. The philosophy of horror or paradoxes of the heart / Noël Carroll – Routledge. – New York & London, 2004. – 256 p.

References

1. Barinov D. N. Jevoljucija predstavljenij o strahе i trevoге v istorii filosofii / D. N. Barinov // Filosofija i kul'tura. – 2011 – №3. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.smolsoc.ru/index.php/home/images/referat/a1901.pdf>

2. Kristeva Ju. Sily uzhasa [Tekst]: jesse ob otrashhenii / Julija Kristeva; per. s fr. A. Kostikov. – H.: F-Press, HCGI; SPb.: Aleteija, 2003. – 256 s.

3. K'erkigor S. Strah i trepet / S. K'erkigor. Strah i trepet. – M.: Respublika, 1993. – S.15–114.

4. Rouling Dzh. K. Garri Potter i v'jazn' Azkabanu / Dzh. K. Rouling [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://book-online.com.ua/show_book.php?book=3683

5. Rouling Dzh. K. Garri Potter i smertel'ni relikvii' / Dzh. K. Rouling. – [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://knigger.org/rowling/harry_potter_and_the_deathly_hallows/lang/ua/

6. Hajdegger M. Bytie i vremja / Martin Hajdegger. – M.: Ad Marginem, 1997. – 451 s.

7. Carroll N. The philosophy of horror or paradoxes of the heart / Noël Carroll – Routledge. – New York & London, 2004. – 256 p.

Bohun K. M., post-graduate student of Chernihiv T. Shevchenko national Pedagogical University (Ukraine, Chernihiv), k_s_u_s_h_a1992@mail.ru

The development of the philosophical phobiology in J. K. Rowling's Harry Potter series

Nowadays the widening of the spheres of the phobiological discourse resulted in the increasingly philosophical character of art in general and especially the children's literature, mostly in interpreting the theme of the horrible. The aim of the article is to research the new aspect of the phenomenon of the horrible, as explicated in J. K. Rowling's cult novels about Harry Potter. We formulate the hypothesis that popularity of the novels depends considerably on the author's development of the theme. Using the method of the comparative analysis of the main ideas of the philosophical phobiology and the philosophical content of Rowling's novels, we show that the theme of the horrible attracts the recipient's attention not only with the help of the artistic means, but also due to the philosophical depth of the story. This is possible because of the writer's original understanding of the phenomenon of the horrible. Rowling's ideas partly coincide with those of N. Carroll, who interprets the horrible as the abominable. However, she does not limit her understanding of the phenomenon to this interpretation, and principally widens the horizons of the problem field.

Keywords: phobiology, fear, horror, horror practices, anti-phobial discourse.

***

УДК 172.2

Коломієць А. Є.,
аспірантка філософського факультету, Київський
національний університет ім. Т. Шевченка
(Україна, Київ), kolomiietsanastasiia@gmail.com

ЕТИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОТТО ФОН БІСМАРКА

Політична етика є частиною практичної політичної філософії, яка охоплює чимало складних понять, які описують морально-етичні явища в політичних відносинах. Політична відповідальність є категорією із практичним змістом і в нашому дослідженні підлягає розгляду виключно під кутом зору практичної політичної діяльності конкретних політиків історії та сучасності. Дослідження діяльності такого відомого політика як Отто фон Бісмарк в контексті моральності політики та політичної відповідальності дозволить сформулювати цікаві та перспективні для науки політичної етики висновки щодо етичності авторитарних політиків. Авторитарний стиль управління Отто фон Бісмарка в даному контексті не буде оцінюватися нами як позитивний чи негативний, нашим завданням є встановлення морально-етичних складових політичної відповідальності такого політика на основі дослідження політичних рішень, які він приймав.

Ключові слова: Політична етика, політична відповідальність, політична мораль, політичні відносини, мораль, політичне рішення, несення політичної відповідальності, суспільні відносини.

Актуальність піднятої проблеми полягає у необхідності виокремлення морально-етичних рис політичного діяча в контексті несення ним політичної відповідальності.

В науковому середовищі дедалі частіше звертається увага на проблеми моральності та відповідальності в політиці. Особливий внесок у дослідження цієї проблеми здійснили такі науковці як М. А. Широкова, Ю. А. Нісневич, Г. А. Дунаєва, О. В. Бабкіна, О. Л. Валевський, В. В. Голубь та інші.

Наразі існує чимало наукових досліджень політичної діяльності політиків різних періодів, однак здебільшого такі дослідження стосуються суто історичної складової або загального аналізу політичних успіхів та досягнень політика. Поза увагою науковців залишаються питання політичної відповідальності, моральності та етичності діяльності відомих політиків в історії.

Мета статті полягає у етико-філософському аналізі політичної відповідальності на прикладі політичної діяльності Отто фон Бісмарка.

Науковці у галузі політичної етики давно констатували факт, що у сфері політики з особливою гостротою означається морально-етична проблематика політичної поведінки. Причому, ця проблематика починаючи з початку її теоретичного усвідомлення стала досить складною та актуальною темою для світової політичної, філософської, етичної та інших галузей наук, адже враховуючи той факт, що політичні відносини є особливо вразливі до девіантної поведінки, питання моралі та політичної відповідальності в такому ракурсі набувають особливого значення. Політика, як в минулому так і сьогодні, в свою чергу стала простором актуалізації практичного потенціалу етичної теорії, зв'язок якої з політикою та політичною відповідальністю доводився різними мислителями та науковцями ще з давніх часів.

В досліджуваному контексті варто зазначити, що ще у Аристотеля виникнення етики як спеціальної предметної галузі знань нерозривно пов'язувалось із політикою, яка ставала об'єктом спеціального теоретичного дослідження. Така позиція аргументувалась мислителем тим, що дослідження етики як учення про чесноти, як якості людського характеру передбачалось не «стільки задля озброєння людини на шляху до щастя, скільки задля визначення належних умов (загального та вищого блага і користі) спільного існування в практиці полісного життя» [12, с. 202]. Базуючись на принципах суспільно-політичного устрою полісів можна стверджувати, що поняття політичної відповідальності відоме з давніх часів та є нерозривним із поняттям політичної етики та моралі. Більше того, політична відповідальність можлива лише на основі морально-етичних цінностей та понять. Саме в цьому і проявляється різниця між політичною та юридичною відповідальністю, остання настає виключно на підставі приписів права, а не етики чи моралі.

Питання політичної відповідальності, безумовно, були предметом вивчення не одного покоління філософів та політологів, адже мораль та етика в питаннях суспільних відносин завжди були важливими інституціями, особливо в контексті саме політичних відносин. Важливість моральних та етичних засад політичних відносин проявлялась насамперед в